

Said Nursi'ye Göre Ahlakla Eğitim Arasındaki Etkileşim

Said Nursi hem ilim, hem de karakter bakımından eğitimin gerekli olduğunun idrakindeydi. Bu makalede Said Nursi'nin ahlak ve eğitim arasındaki karşılıklı etkileşim konusundaki söylemini incelemeye çalışacağız. Nursi, karmaşık bir toplum içinde bireylerin uygun, iyi ya da "doğru" davranması için kılavuz geliştirdi. Burada Nursi'nin formülünde tanımlayıcı mı, yoksa yönlendirici mi olduğunu, karakter eğitimine gösterdiği özen ile birlikte analiz etmeyi amaçlıyoruz. Bu görüşler, bir sosyo-teolojik metne dayalı perspektiften incelenecek ve değerlendirilecektir. Onun eğitime gösterdiği özel ilgi nedeniyle çağdaşları arasında edindiği önemli yeri ön planda tutacağız.

Tarihsel Arka Plan

Nursi'nin içinde yaşadığı dönemde, materyalizm ve komünizm, ihtişamlarının zirvesindeydi. Dünyanın psiko-sosyolojik durumu rahatsız edici boyuttaydı ve dünya büyük bir kriz içindeydi. Öbür yandan modern bilimler alanında muazzam ilerlemeler kaydediliyordu. Bu bilimsel ilerlemeler, Müslümanların, Hıristiyanların ve Yahudilerin zihinlerinde din hakkında kuşku yaratan meydanlar getirmek için araç olarak kullanıldı.

Burada sözü edilmesi gereken ilginç bir husus Nursi'nin 14 yaşında iken, Şeyh Mehmed Celali'nin gözetiminde üç aylık bir eğitim alması ve bu dönemde medreselerde öğretilen bütün kitapları, genel olarak öğrenmiş olmasıdır. Hocası ona bunun nedenini sorduğunda şöyle cevap verir:

"Bu kadar kitabı okuyup anlamaya muktedir değilim. Ancak bu kitaplar bir mücevherat kutusudur, anahtarı sizdedir. Yalnız sizden şu kutuların içinde ne bulunduğunu göstermenizin istirhamındayım. Yani bu kitapların neden bahsettiklerini anlayayım da, bilahare tab'ıma muvafık olanlara çalışırım."

Şerif Mardin'e göre bu hal, 20 haneden oluşan bir köyde doğmuş, böylesine bir köylü çocuğu için, mevcut eğitim sisteminin yetersizliği nedeniyle elde edilmesi mümkün olmayan seçkin bir modern kavrayış oluşturan psikolojik ilerlemeyi göstermekteydi.

Erken yaştan itibaren Nursi, bilim çağının realitelerini ve bu çağın hem eğitim sistemi, hem de İslam aleminin maddi kalkınması için ifade ettiği anlamları kavradı. Onun ilk plandaki kaygısı, bilimle İslam arasında "çatışma ve çarpışma" bulunduğuna ilişkin "yanlış anlamalar ve sahte aldatmaları" defetmek, fen ve matematik bilimlerini kendi haklı konumlarına yerleştirmek idi.

Onun eğitim reformu hakkındaki fikirleri, müspet ilimlerin dini hakikatleri teyit edeceği ve güçlendireceği inancı içinde, dini bilimleri modern bilimlerle kombine etmektir.

Said Nursi'nin Felsefe Görüşü

Nursi, felsefe araştırmalarını tasavvuf ve Kur'an'dan almaktadır. Eğitim konusundaki fikirleriyle ilgili olması nedeniyle, okuyucunun Nursi'nin felsefe hakkındaki fikirlerine genel hatlarıyla aşinalık kazanması yararlı olacaktır.

Nursi, vahye meydan okuyan felsefe ile vahiyle barışık felsefe arasında ayırım yapmaktadır. Onun terminolojisinde "menfi" ve "müspet" felsefe bulunmaktadır.

Nursi, menfi felsefeye hücum etmekle birlikte, müspet felsefeyi teşvik etmektedir.

Müspet felsefeye ilişkin olarak Nursi, aklın önemini ve medeniyetin modern bilimlerinin yüceliğini ve hür seçimin gücünü vurgulamıştır. Gerçekten de İslam şeriatı hakkındaki kapsayıcı tanımında şunları yazmaktadır:

"Öyle bir şeriat ki, akıl (spekülatif ilimler) ve nakil (vahye dayalı ilimler), dest-bedest ittifak vererek ol şeriatın hakaikinin hakkaniyetini tasdik etmişlerdir."

Muhakemat adlı erken dönem eserinde Nursi, aklın kullanımının önemine birçok kez dikkat çekerek, "Akıl ve nakil tearuz ettikleri vakitte, akıl asıl itibar ve nakil tevil olunur. Fakat o akıl, akıl olsa gerektir" demektedir. Önyargının yerine hakta, sahte argümanların yerine delilde, tabii mizacın yerine akılda ısrar etmekte ve süslü iddialara kanmayıp, delil istenmesi konusunda uyarmaktadır. "Aklın dereceleri"ni tanımlarken şöyle demektedir:

"Tefekkür, tedebbür, aklen muhakeme etmektir."

"İman-ı tahkiki"yi kazanmak, aklı kullanma şartına bağlanmıştır; Nursi aklen muhakemeyi ve araştırmayı tahkikin şartı olarak görmekte ve muhakemesiz imanı "taassup" olarak nitelemektedir. İnsanın "aklını kullanmada tarafsız olması gerektiğini" ilan etmekte ve "Aklımı ne kadar çok kullanırsam o kadar çok şüphe duyuyorum; en iyisi, çok fazla düşünmemek" şeklindeki itirazlara karşı fikir hürriyetini savunmaktadır.

1925 sonrası Nursi, menfi (dinsiz) felsefeyi sosyal ve ahlaki hayata bir tehdit oluşturması yönüyle eleştirmeye başladı. Ona göre bu tür felsefe, toplumda destek olarak kuvveti esas almakta, hedefini menfaat, hayat prensibini çatışma [cidal], toplumları bir arada tutan gücü ırkçılık [unsuriyet, menfi milliyet] olarak belirler ve bu nedenle insanoğlunun refahını yok eder. Gücün göstergesi saldırmak, menfaatperestliğin göstergesi mücadele etmek, çatışmanın göstergesi kavga etmek ve ırkçılığın göstergesi başkalarına saldırmak ve yok etmektir. Bu nedenle "hevesat-ı nefsanıyeyi tatmin ve hacat-ı beşeriyeyi tezyid" eden, menfi felsefedir. Kısacası Nursi, menfi felsefeyi hem günlük sosyal hayata, hem de ahirete yönelik bir tehdit olarak görmektedir.

Bir İslam filozofu olarak Nursi, felsefenin vahyi izlemesi ve onun kutsallığına karşı çıkmaması halinde, insanlık için yararlı sonuçlar doğuracağını, aksi halde insanlığı "dalalete ve ilhada ve tabiat bataklığına" düşüreceğini savunmaktadır.

Ancak Nursi, menfi felsefeyi tamamen gayrimüslimlere ve müspet felsefeyi ise tamamen Müslümanlara atfetmemektedir. İslam aleminin geri kalmışlığını görmekte ve İslam aleminin yaşadığı bütün felaketlerin nedeni olarak Avrupa'dan çok Müslümanların kendisini sorumlu tutmaktadır.

Said Nursi'nin Eğitim Görüşü

Nursi'nin eğitim konusundaki görüşlerini ele alırken, onun ilim ile iman/İslam arasında kurduğu bağlantıya dikkat çekmek gerekir. "İlim", "iman" ve "İslam" terimleri ayrı ayrı incelenmiş ise de, daha önce aralarındaki temel bağlantı nadiren ele alınmıştır. Bu bağlamda, Nursi'nin Allah'a imana dayalı ilme gösterdiği ilgi, değerlendirmeye değerdir.

"Vicdanın ziyası ulum-u diniyedir. Aklın nuru fünun-u medeniyedir. İkisinin imtizacıyla hakikat tecelli eder. O iki cenah ile talebenin himmeti pervaz eder. İftirak ettikleri vakit, birincisinde taassup, ikincisinde hile, şüphe tevellüd eder" demektedir.

Nursi'ye göre insanın bu dünyaya gönderilmesinin nedeni, ilim ve imana dayalı ibadet yoluyla kemale ermektir. "Hilkatin

en yüksek gayesi ve fitratın en yüce neticesi, iman-ı billahdır. Ve insanîyetin en âli mertebesi ve beşerîyetin en büyük makamı, iman-ı billah içindeki marifetullahdır. Cin ve insan en parlak saadeti ve en tatlı nimeti, o marifetullah içindeki muhabbetullahdır. Ve ruh-u beşer için en halis sürur ve kalb-i insan için en safi sevinç, o muhabbetullah içindeki lezzet-i ruhaniyedir.” Bu nedenle marifetullah, hakikatin özü ve insanın yaratılışının meyvesi ve gayesidir. Bu fikre göre, ilim, sevgi ve iman birbiriyle yakından ilişkilidir. Bu karşılıklı ilişki, Nursi'nin eğitim görüşünün temelini oluşturur.

Nursi'ye göre Cenab-ı Hakk, nihayetsiz kudretini ve esmasının nihayetsiz nakışlarını sergilemek üzere görmek ve göstermek için kâinatı yarattı. “Büyük alem olan kainat, aynen bu küçük alem olan insan gibi, O'nun kudretinin masnuu ve kaderinin mektubudur.” Yani insan küçük bir alem, mikro kozmos; dünya da büyük bir insan, makro kozmosdur. Küçük insan, büyük insanın indeksi ve özetidir. İnsana indeksi okuma, analiz etme ve yorumlama kabiliyeti verilmiştir. Bütün mahlukat üzerindeki üstünlüğü buradan gelmektedir. Nursi ayrıca bütün bilim ve sanatların her birinin Cenab-ı Hakk'ın bir ismine dayandığı görüşündedir: “Hakiki fenn-i hikmet, Hakim ismine ve hakikatli fenn-i tıp, Şafi ismine ve fenn-i hendese, Mukaddir ismine” dayanır. Kısacası, Nursi'nin anlayışına göre bütün kainat okunması, anlaşılması ve yorumlanması gereken muazzam bir açık kitaptır. Cenab-ı Hakk'ın esma ve sıfatları da bunun anahtarıdır. İnsanın kâinatın yaratıcısına ilişkin ilme (marifetullah) ulaştığı yerde iman başlar.

Marifetullahın bir sosyal ya da medeni boyutu vardır. Bu bağlamda Barghuth şunları söylemektedir:

“Bilginin bu gücü ve etkisi, sosyal medenîyetin yapısına, doğal değerlere, hilafet prensiplerine ve kâinatın kurallarına uyma yeteneğinden kaynaklanmaktadır. Bu kurallara ve eşyanın doğasına ilişkin bilgi arttıkça, etkisi de derinleşmekte ve insanın medenîyet ve hilafetiyle bağlantılı faaliyetleri için daha yararlı hale gelmektedir. Ancak bilgi, içerik ve ilerleme bakımından, eşyanın doğasına aykırı olduğunda, bu muhalefetinde sağlam kriterlerden yoksundur ve etkisiz olmasının yanı sıra yıkıcı bir kültür haline dönüşür.”

Nursi şu sözleriyle bu görüşe katılmaktadır:

“Kim tevfiik isterse, adetullah ve hilkat ve fitrat ile aşinalık etmek ve dostluk etmek gerektir. Yoksa, fitrat tevfiiksizlikle bir cevab-ı red verecektir. Cereyan-ı umumi ise muhalif harekette bulunanları adem-abad hiça hiçe atacaktır.”

“Hem o insanda öyle bir emanet vedia bırakılmıştır ki, onunla gizli defineyi bulur, açar. Hem o insandaki kuvvetler tahdit edilmeyerek mutlak bırakılmıştır. Buna binaen, külli bir nevi şuur sahibi olur ki, Sultan-ı Ezelin azamet ve haşmetinin şaşaaasını idrak ediyor.”

Said Nursi'nin Ahlak Görüşü

Nursi'nin söyleminde yer alan en büyük kaygı, materyalizmin hem bireyi hem de toplumu “ahlaki ve manevi yönlerden tahrip etmesi” idi. Bu çağın ahlaki boyutta en rahatsız edici gerçeklerinden birisi, ahlakta özel ve kolektif çıkarlar arasında keskin bir kontrastın bulunmasıdır. İnsan artık cemîyetin bir unsuru olma arzusunu kaybetmiş, bencil ve egoist bir varlık haline gelmiştir. Said Nursi'nin ahlaki vurgulama söyleminin ve onun toplumun bir parçası olma tezinin önemini kavradığımız nokta burasıdır. Bu “izm” çağında materyalizm, postmodernizm, feminizm, kapitalizm, komünizm ve bireycilik gibi yaygın ideolojiler var iken, “toplumizm” ya da “ahlakizm” yoktur. İnsanları güçlendirmek ve geçmişin iyi toplum mirasını yeniden canlandırmak için, Nursi toplumsallığa ilişkin İslami öğretilerin bazı değerlerini ve sınırlarını kurdu ya da daha doğrusu yeniden icad etti. Nursi, yaşadığı devirde gafletten kaynaklanan korkunç bir benlikçilik ve dünya sevgisinin bulunduğunu teşhis etti ve dünyevi arzularını, diğer dünyevi ahlak ile dengelemek suretiyle toplumu yeniden oluşturma girişiminde bulundu.

Nursi'nin, sosyo-ahlaki sistemin herhangi bir ayrıntılı resmini sunmadığına dikkat çekilmelidir. Daha önce sözü edildiği gibi Nursi ,yalnızca kendi zamanına ilişkin olan ve onun ahlaki bakış açısından önemli görünen sorunları ayrıntılı olarak ele almış, geri kalan kısmı ise güçlü genel ifadelerle dile getirmekle yetinmiştir. Nursi, yalnızca doğa üstü düzeyde değil, aynı zamanda psikolojik düzeyde de böyle bir karşılıklı ilişkinin kurulmasında kesinlikle kararlı idi. Yine de Said Nursi'ye göre Kur'an, temelde insanın tehlikeli arzularına sınırlar getirme vasıtasıdır.

Nursi, İslam alemindeki sorunun birey düzeyinde olduğunu belirlemektedir. Onun çözümleri, bireysel düzeyi esas alan

eğitim yoluyla bireyde reform yapma ve bireyi dđnüştürmeyle başlamaktadır. Nursi'nin farkını burada görüyoruz ve onun ahlaki esaslarına dayalı, iyi ahlaklı bir toplum için temel olarak bireyleri alan bu şuurulu inancı yerleştirdiğini belirliyoruz.

Nursi, daha insancıl ve daha iyi bir topluma ulaşmak için bazı ahlaki erdemleri ve toplumsallığın bazı ahlaki sınırlamalarını yeniden oluşturmaktadır. Nursi'nin görüşüne göre, bireyler benlikçiliklerinden uzaklaşacak ve inanca dayalı ahlakın şekillendirdiği bir toplumun şuurulu üyeleri haline geleceklerdir. İyi bir toplum nihai hedefini gerçekleştirmek için Nursi, Kur'an'dan süzülen bazı değerler ve prensipler üretmektedir. "Yeis en dehşetli bir hastalıktır ki, alem-i İslam'ın kalbine girmiş. İşte o yeistir ki, bizi öldürmüş gibi, Garpta bir-iki milyonluk küçük bir devlet, Şarkta 20 milyon Müslümanları kendine hizmetkar ve vatanlarını müstemleke hükmüne getirmiş. Hem o yeistir ki, yüksek ahlakımızı öldürmüş, menfaat-i umumiyeı bırakıp menfaat-ı şahsiyeye nazarımızı hasrettirmiş." Çağdaşlarının büyük çoğunluğunun aksine, Nursi, harici güçleri suçlamıyor; siyasal, ekonomik ve medeni bakımlardan geri kalmada büyük payın Müslümanların kendilerine ait olduğunu savunuyordu. Bu bir bakıma özeleştirimdir.

Nursi'nin sivil topluma dayalı kişilikçi karakter eğitimini amaçlamasında büyük ölçüde kendisine ait nedenler vardı. Aslında onun bireyleri esas alan ve toplumun bir parçası olarak bireyin karakter eğitimini amaçlayan hizmet metodu, onun düşünce ve görüşlerinin en orijinal ve en önemli yönleridir.

Sonuç

Said Nursi, yalnızca bilimle Hak din arasında bir çatışma olmadığını göstermeyi amaçlamakla kalmamış, ayrıca eğer kainat kitabının sayfaları ve kelimelerine Kur'ani anlamlarının verilmesi halinde, bunların da marifetullahın artmasına vesile olacağını savunmuştur. Risale-i Nur'un hemen hemen her bölümünde, kainata nasıl bakılacağı ve bu kainat kitabının nasıl "okunacağı" öğretilmektedir.

Nursi'nin eğitim teorisine duyduğu ilgi, sığ, boş ya da dünyevi hayatla bağlantısız bir ilgi değildir. Aksine o, bu teoriyi insanın yeryüzünün halifesi olmasıyla ilişkilendirmiştir. Yani ilim teorisi ve insanın ilmi, onun yeryüzündeki hilafetini gerçekleştirmesine yardım edecektir. Bu nedenle insanın eylemlerini ilgilendirmekte ve onun davranış, tavır, hayat, kültür, düşünce ve var oluşunu etkilemektedirler.

Nursi'ye göre insan, bu dünyaya ilim ve dua yoluyla kemale ermek üzere gönderilmiştir. Allah'a iman, marifetullah ve Allah'a ibadet ile birlikte mevcudata bakarak tefekkür etmeyi, düşünmeyi gerektirmektedir ve bunun sonucu hayırlı işler ve uyumlu davranışlar olacaktır.

Nursi, karakter eğitimine dayalı ahlak anlayışıyla birlikte, ilim alanında eğitime büyük önem vermiştir. Bu konudaki formülünde tanımlayıcı olmaktan çok, yönlendiricidir.